

PART II

MORFOLOGIA FLEXIVA

A) LA MORFOLOGIA: CONCEPTES GENERALS

1. INTRODUCCIÓ A LA MORFOLOGIA

La morfologia és la disciplina lingüística que s'ocupa de l'estructura interna dels mots. L'existència d'aquesta estructura interna es pot constatar fàcilment en els paral·lelismes formals i semàntics que s'estableixen entre mots diferents. El mot *sobrenaturalment*, per exemple, es pot descompondre en els constituents morfològics següents: *sobre-* (que apareix també en mots com ara *sobrealimentar* o *sobrecoberta*), *natur-* (que apareix en *naturista* o *desnaturalar*), *-al* (que apareix en *comarcal* o *estomacal*) i *-ment* (que apareix en *ràpidament* o *informàticament*). Els elements constitutius dels mots s'anomenen *morfemes* i, a grans trets, poden ésser definits com les unitats mínimes dotades de significat.

Els mots morfològicament complexos consten típicament d'un morfema central que aporta el significat bàsic, i d'un o d'uns morfemes units a aquest que introdueixen diferents tipus d'especificacions. El morfema central s'anomena *arrel* i els morfemes units, *afixos*. En l'exemple anterior, *natur-* és l'arrel, i *sobre-*, *-al* i *-ment*, els afixos. Tenint en compte la posició dels afixos respecte a l'arrel, aquests es poden classificar en *prefixos* (o afixos anteposats a l'arrel, com *sobre-*) i *suffixos* (o afixos posposats a l'arrel, com *-al* i *-ment*).

Els dos conceptes bàsics de la morfologia són, per tant, els corresponents als termes *morfema* i *mot*. El primer és un concepte tècnic que pertany al llenguatge especialitzat dels gramàtics i els lingüistes; el segon, en canvi, pertany al cabal lèxic comú i designa una unitat intuïtivament clara per als parlants però no sempre fàcil de delimitar. Les formes verbals *canto*, *cantaré* i *cantàvem*, per exemple, poden ésser considerades formes d'un mateix mot si s'adopta un criteri lèxic, però mots diferents si s'adopta un criteri gramatical. Efectivament, totes aquestes formes tenen el mateix significat lèxic ('acció de produir sons musicals per mitjà de la veu') i, de fet, en els diccionaris totes apareixen agrupades sota una

única forma de citació: l'infinitiu *cantar*. Aquestes formes, però, tenen afixos que representen categories gramaticals diferents i són, per tant, mots diferents des d'un punt de vista gramatical (cf. § 16).

Els problemes no s'acaben en aquest punt, ja que una única seqüència pot constituir un sol mot o més d'un mot, segons el criteri que hom adopti. La seqüència *ens la comprarem*, per exemple, és un únic mot des d'un punt de vista fonològic, puix que té un únic accent de mot ([ənzləkumprærém] / [enzlakomprærém]), però són tres mots diferents des d'un punt de vista gramatical, puix que *comprarem* és un verb, i *ens* i *la* dos pronoms que es comporten sintàcticament com a complements d'aquest verb (cf. I, § 8.5). Per a evitar els problemes que planteja la caracterització unívoca d'aquesta unitat, el terme *mot* generalment s'utilitza en un sentit lèxic, però si és necessari per a l'argumentació es diferencia entre el mot lèxic (el mot pròpiament dit) i el mot gramatical o el fonològic. En aquesta gramàtica, doncs, és emprat *mot* amb el sentit de *mot lèxic*, mentre que la referència a *mot gramatical* o a *mot fonològic* és feta explícitament.

2. LES VARIANTS FORMALS: VARIANTS FONOLÒGIQUES I VARIANTS AL·LÒMÒRFIQUES

Els morfemes presenten a vegades diferents variants formals. En uns casos, aquestes variants estan justificades per canvis fonològics, això és, canvis regulars i perfectament previsibles a partir del context fònic. En l'arrel *german-*, per exemple, es produeix l'elisió de la nasal final quan aquest constituent apareix sense cap sufix, com en la forma *germà*, la qual és, doncs, una *variant fonològica* de l'arrel. Aquesta consonant, però, es manté quan l'arrel es combina amb qualsevol sufix amb contingut fònic, com mostren els mots *germans*, *germanet* o *agermanar* (cf. I, § 7.4.2). En uns altres casos, tanmateix, les variants no són previsibles a partir del context fònic i es produeix, per tant, *al·lòmorfia*, o variació condicionada exclusivament pel context morfològic. En les formes verbals *cantava*, *batia* i *dormia*, per exemple, el morfema d'imperfet d'indicatiu presenta variació al·lòmòrfica, ja que té la forma *-va* en el verb de la conjugació I *cantar*, i la forma *-a* en el verb de la conjugació II *batre* i en el de la conjugació III *dormir* (cf. § 18.4.1). Les formes *-va* i *-a* són, doncs, *variants al·lòmòrfiques*.

Les al·lòmorfies poden estar motivades per causes diferents. De vegades es deuen a canvis fonètics puntuals no previsibles a partir del context fònic, com en el cas de l'alternança vocàlica en l'arrel de les formes verbals *venir* i *vine*, o l'alternança vocàlica i consonàntica en les formes verbals *vull* i *vol*. Altres vegades es deu a l'existència de mots cultes i de mots patrimonials procedents del mateix ètim; per exemple, *doble* i *redoblar*, formats a partir de l'arrel patrimonial *dobl-*, enfront de *duplicat* i *duplicitat*, formats a partir de l'arrel culta *dupl-*. Finalment, hi ha casos de *suplició*; això és, de variants que provenen d'ètims diferents i que no mantenen cap semblança formal, com ara les arrels de les formes verbals *aneu* i *vas*.

Per a donar compte de la manca de correspondència entre la forma i la funció d'un mot, sovint s'ha establert la distinció entre *morfema*, com a unitat funcional, i *morf*, com a